

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 347.44

О. О. Гайдулін, канд. філос. наук, канд. юрид. наук,
доц. кафедри міжнародного та європейського права,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ГАРМОНІЗАЦІЯ ПРАВИЛ ТЛУМАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОЧИНІВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У статті розглядається проблема відповідності чинного Цивільного кодексу України (ст. 213 і ст. 637) європейській традиції інтерпретації міжнародних правочинів, нормам міжнародного права та законодавству Європейського Союзу. За підсумками порівняльного аналізу з'ясовано, що для гармонізації чинних в Україні правил тлумачення правочинів з нормами міжнародного та європейського права необхідно перш за все подолати виявлені невідповідності.

Ключові слова: тлумачення, інтерпретація, міжнародний правочин, міжнародний контракт, цивільне законодавство, гармонізація законодавства.

В статье рассматривается проблема соответствия действующего Гражданского кодекса Украины (ст. 213 и ст. 637) европейской традиции интерпретации международных сделок, норм международного права и законодательству Европейского Союза. По итогам сравнительного анализа выясняется, что для гармонизации действующих в Украине правил толкования сделок с нормами международного и европейского права необходимо прежде всего преодолеть выявленные несоответствия.

Ключевые слова: толкование, интерпретация, международная сделка, международный контракт, гражданское законодательство, гармонизация законодательства.

*The article deals with the problem of **correspondences** between the current Civil Code of Ukraine (Art. 213 and Art. 637) and European tradition of interpretation of transactions, norms of international law and *acquis communautaire*. According to the results of comparative analysis, it appears that for the harmonization of current in Ukraine interpretive rules of contracts with international law and the EU legislation should be eliminated all discrepancies.*

Keywords: explanation, interpretation, international transaction, international contract, civil law, harmonization of legislation.

Питання адекватного розуміння змісту правочину посідає нині чільне місце в цивілістичній проблематиці загалом і в міжнародному приватному праві зокрема. Процес виявлення дійсної волі сторін зазвичай позначається термінами: *тлумачення*, *інтерпретація*, які «змістовно взаємопов'язані і цілком можуть бути взаємозамінними». До цього синонімічного ряду слід віднести й такі терміни, як *коментар* (*коментування*), *герменевтика* та *семантика* [1], а також *роз'яснення*, *пояснення*, *з'ясування*, *усвідомлення*, *аналіз*, *оцінка*. Слід зазначити, що, на відміну від правової доктрини, в чинному законодавстві України подібного термінологічного розмаїття не спостерігається — у таких випадках вживається єдиний легальний термін — *тлумачення* (див.: ст. 213 і ст. 637 Цивільного кодексу України — далі ЦКУ).

Мета даної статті полягає у з'ясуванні змісту поняття *тлумачення правочину* в координатах різних правових систем з погляду його нормативного визначення в чинному законодавстві України.

Для з'ясування ступеню розробленості теми слід врахувати, що проблема юридичного тлумачення традиційно розглядається в контексті загальнотеоретичної проблематики й переважно в аспекті тлумачення норм права, а не юридичних фактів. Приміром, у Російській Федерації, де дослідженню інтерпретаційних проблем приділяється багато уваги, найбільшу кількість дисертацій з цих питань захищено в галузі загальної теорії та філософії права (наприклад, роботи таких авторів, як: Піщина С. Г., 2000 р.; Березина О. О., 2001 р.; Писаревський О. Є., 2004 р.; Вольфовська Я. С., 2007 р.; Левіна Д. М., 2007 р.; Гермашев О. М., 2010 р.) та міжнародного публічного права (Ель Могазі Ель Бодраві Ахмед 1993 р.; Садикова Е. Л., 1994 р. тощо). Окремо виділяється кандидатська дисертація Н. В. Степанюк (2008 р.), у якій досліджено питання тлумачення змісту загальноцивільного договору [2]. Аналогічна ситуація спостерігається також у правовій науці України. У галузі теорії та історії держави і права загальним питанням тлумачення приділяли увагу у своїх дисертаціях Федик С. Є., 2002 р.; Чулінда Л. І., 2003 р.; Михайлович Д. М., 2003. Питання правової інтерпретації міжнародних публічно-правових договорів дослідив Алтангерел Булгаа, 2003 р. На дисертаційно-

му рівні цивілістичні питання правового тлумачення вивчав також Карабань В. Я., однак предметом його роботи визначено інтерпретацію норм права, а не юридичних фактів [3]. Загальні методологічні питання тлумачення договорів порушив Юдін З. М. у своїй кандидатській дисертації [4] та монографії «Загальна теорія інтерпретації договору» [5].

Короткий огляд сучасних дисертаційних і монографічних робіт у проблематиці правової інтерпретації свідчить, що питання тлумачення правочинів у науці міжнародного приватного права залишаються недостатньо дослідженими. Однак розгортання цього напрямку наукових досліджень конче потрібне, з огляду на особливу гостроту проблеми інтерпретації саме міжнародних контрактів, при тлумаченні яких міцно переплітаються питання подолання мовних розбіжностей, відмінностей юридичної техніки та стилю правореалізації, а головною проблемою залишається розмаїття правових джерел контрактного права та різні традиції їх доктринальної інтерпретації.

Європейська історія приватного права з античних часів зберігає традицію розширеного тлумачення контрактів. Так, у Стародавньому Римі тривалий час паралельно існували так звані суди суворого права (*iudicia stricti iuris*) і суди доброї совісті (лат. *iudicia bonae fidei*). Причому останні саме тим і відрізнялися від перших, що вони оцінювали вимоги сторін згідно з критерієм доброї совісті (лат. *oportere ex fide bona*), й тому судді тут більш широко керувалися гнучкою формулою правової інтерпретації [6, с. 555]. За взірць добросовісності обирався пересічний хазяйновитий глава сім'ї — *bonus pater familias*, який був передусім людиною здорового глузду, носієм природного розуму (лат. *naturalis ratio*) (Gai. D. 9. 2. 4) [7, с. 392—393]. Прикладами такої природної розсудливості вбачалися так звані *судження порядної людини* (лат. *virī boni arbitrātū*) або *судження добропорядного мужа* (лат. *boni viri arbitrātū*), які за своїм змістом нагадують максими здорового глузду або правила формальної логіки.

Першоджерела римського приватного права переконливо свідчать, що при інтерпретації змісту договорів доброї совісті (лат. *contractiones bonae fidei*) [8, с. 91] перевага надавалася саме волі сторін, а не букві правочину. Вбачалося, що в подібних контрактах, зокрема в договорі купівлі-продажу, слід більше зважати на те, що малосся на увазі, ніж на те, що було сказано (Pomp. D. 18. 1. 6. 1) [9, с. 562—563]. Відомий римський юрист Папініан свого часу сфо-

рмулював цю концепцію так: «*In conventionibus contrahentium voluntatem potius quam verba spectari placuit*» — встановлено, що в угодах більшою мірою береться до уваги воля контрагентів, ніж їхні слова (Pap. D. 50. XVI. 219) [10, с. 510—511].

Слід зауважити, що в сучасній західній цивілістиці питанням інтерпретації контрактів, зокрема обтяжених іноземним елементом, приділяється особлива увага. Узагальнюючи різні концепції тлумачення правочинів, можна констатувати, що нині в Європі конкурують три теорії інтерпретації контрактів: (1) теорія літералізму (англ. *literalism*), яка суворо обмежує інтерпретатора словниковими значеннями вживаних у тексті контракту слів; (2) теорія об'єктивізму (англ. *objectivism*), яка вимагає досліджувати документ у цілому, обов'язково враховуючи об'єктивні обставини його укладення, головними серед яких є призначення договору, торгові звичаї, чинне законодавство; (3) теорія суб'єктивізму (англ. *subjectivism*), для якої визначальними є свідчення сторін про власні наміри та їх реалізацію під час переддоговірних переговорів [11, с. XIII].

Аналіз вітчизняного чинного законодавства свідчить, що в основу ст. 213 («Тлумачення змісту правочину») ЦКУ покладено саме теорію літералізму. Так, у частині третій цієї статті прямо зазначається, що «при тлумаченні змісту правочину беруться до уваги однакове для всього змісту правочину значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів». А далі, для того, щоб ні в кого не лишалося сумнівів щодо пріоритетності концепції літералізму в процесі інтерпретації, уточнюється: «Якщо буквальне значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів не дає змоги з'ясувати зміст окремих частин правочину, їхній зміст встановлюється порівнянням відповідної частини правочину зі змістом інших його частин, усім його змістом, намірами сторін». У статті 637 ЦКУ («Тлумачення умов договору») міститься відсильна норма, у частині першій якої заявляється, що «тлумачення умов договору здійснюється відповідно до ст. 213 цього Кодексу» [12].

Важливо звернути увагу на те, що ст. 213 ЦКУ написана майже «по лекалах» ст. 426 («Тлумачення договору») Модельного цивільного кодексу СНД, у якому, зокрема, зазначено, що «при тлумаченні умов договору судом приймається до уваги буквальне значення слів і висловів, що в ньому містяться. Буквальне зна-

чення умови договору у випадку його неясності встановлюється шляхом зіставлення з іншими умовами та змістом договору в цілому» [13].

До речі, на зовсім інших концептуальних засадах ґрунтуються принципи та правила інтерпретації договорів у чинному законодавстві нашого найближчого сусіда — Молдови, яка, на відміну від України, є офіційним членом СНД. Так, Цивільний кодекс Республіки Молдова, який містить окрему главу VI («Тлумачення договору»), зазначає, що (1) договір належить тлумачити відповідно до принципу добросовісності; (2) тлумачення договору здійснюється з урахуванням спільної волі сторін, без обмеження буквальним значенням понять, що використовуються (ст. 725) [14].

Необхідно зауважити, що правова система Республіки Молдови у своєму несприйнятті концепції літералізму не самотня. Щоправда, в матеріальних нормах приватного права європейських країн зазначені концепції інтерпретації відбиваються різною мірою. Для з'ясування того, яка із зазначених теорій має перевагу в європейському контрактному праві, доцільно звернутися до чинних у європейських країнах актів цивільного законодавства.

Приміром, базові принципи тлумачення правочинів закріплені у спеціальному розділі V «Про тлумачення угод» (ст. 1156—1164) Французького цивільного кодексу [15, с. 383—384]. Про явне заперечення законодавцем концепції літералізму свідчить, приміром, ст. 1156 Французького цивільного кодексу, яка передбачає, що суд повинен передусім установити обопільний намір сторін, а не зупинятися на буквальному змісті слів і висловів, які використовуються в угоді. Явно об'єктивістська настанова закріплена у ст. 1161 Французького цивільного кодексу, згідно з якою слова треба розуміти не окремо, а в їх сукупному зв'язку, додаючи кожному той сенс, який впливає з договору в цілому. На основі судової практики застосування цієї статті склалася відповідна доктрина *денатурації* договору (франц. — *dénaturation*; англ. *misinterpretations*), через нездатність суду розглянути всі основні елементи угоди сторін. Денатурацію слід відмежовувати від неправильної інтерпретації, так само, як неповноту розгляду всіх обставин справи — від помилковості тлумачення цих обставин. Це має відповідні процесуальні наслідки — денатурація може бути предметом розгляду касаційної інстанції, правильність інтерпретації — з'ясовується лише судами першої інстанції [16].

Як було зазначено, французькі судді для встановлення волі сторін інколи вдаються до так званого *декларативного тлумачення* (лат. *interpretatio declarativa*). Таке тлумачення дає можливість виправити недоліки словесної форми тексту: неточність, неповноту й двозначність [17, с. 237].

Подібний підхід також закріплений у німецькому законодавстві. Приміром, у розділі другому («Волевиявлення») частини третьої («Правочини») книги першої («Загальна частина») Германського цивільного уложення передбачений інститут *корегувального тлумачення*, в основу якого покладено правило: помилка в тексті правочину не тягне нікчемності волевиявлення (лат. *falsa demonstratio non nocet*) [18, с. 22—28]. За таких умов тлумачення має бути «коригувальним» і давати змогу виправляти неправильні визначення в тексті договору. Такі виправлення будуть правомірними, якщо буде доведено, що взаємна згода з даного питання, дійсно, була досягнута (лат. *consensus ad idem*), але не була відображена в тексті правочину. Тут істинна воля сторін контракту ставиться вище за буквальний зміст тексту. Якщо реальну волю виявити неможливо, то тоді досліджується «гіпотетична» воля [19, с. 31—32].

На відміну від договірної права європейських континентальних країн, у прецедентному загальному праві (англ. *Common Law*) основним інтерпретаційним правилом є правило *буквального тлумачення* (англ. *literal rule*) [20, с. 46]. Воно зобов'язує суддю під час з'ясування поняття в юридичному тексті надати словам у тексті контракту того значення, яке встановили сторони, навіть якщо це абсурдно (див. справу *R. v. Judge of the City of London* — 1892 року). При цьому письмовий текст має переважне значення перед усним. Тому в загальному праві застосовується правило *заборони усних свідчень*, згідно з яким у певних випадках не можна вдаватися до свідчень свідків для інтерпретації письмового договору. Не відповідає загальноєвропейській традиції поширена в англійських судах практика посилок у судових рішеннях на словники природної мови. Найчастіше судді загального права посилаються на групу Словників Вебстера, названих так за ім'ям відомого американського вченого-лінгвіста Ноа Вебстера (N. Webster; роки життя 1758—1843), який видав 1828 року в Нью-Йорку «Американський словник англійської мови» («*An American dictionary of the English language*») [21, с. 13].

Однак варто зауважити, що в судах права справедливості (англ. Law of Equity), де розглядаються справи, більш складні порівняно з підсудними загальному праву, активно застосовується явно об'єктивістське правило «контекстного тлумачення» [22, с. 139]. За цим правилом, якщо певне слово має кілька значень, його сутність з'ясовується за тими словами, які його оточують у контексті [23, с. 38]. Договір має тлумачитись як єдине ціле тією мірою, яка дозволяє встановити наміри сторін [24, с. 550—551]. У цих судах також субсидіарно застосовується по суті суб'єктивістське телеологічне правило тлумачення, яке вимагає, щоб значення слів у цілому відповідало меті сторін контракту, а суд має з'ясовувати первинні наміри, якими сторони керувалися під час складання тексту контракту [25, с. 46]. Проте, якщо дотримання цього правила суперечитиме буквальному вищезначенню певного поняття, то превалюватиме правило «буквального тлумачення» (див. справи: *Black-Clawson International Ltd v. Papierwerk Waldhof-Aschaffenburg AG* 1975 року та *Heydon's case* 1584 року).

За підсумками короткого аналізу приватного права європейських країн, необхідно підкреслити, що теорія літералізму, якої багато років переважно дотримувалися англійські суди загального права, уже давно втратила провідні позиції в процесі загальноєвропейської гармонізації процедури інтерпретації контрактів. Судді європейських країн (зокрема й англійських судів справедливості) у процесі інтерпретаційної діяльності намагаються знайти ситуативний палліатив між теоріями об'єктивізму та суб'єктивізму, чому явно сприяє концепція здорового глузду, яку вперше було системно розроблено ще у XVIII ст. Томасом Рідом (Thomas Reid, роки життя: 1710—1796) та іншими представниками шотландської школи *Common-Sense* [26].

Особлива роль у процесі гармонізації інтерпретаційних процедур належить одному з найважливіших актів європейського *lex mercatoria* — «Принципам Європейського контрактного права» (англ. the Principles of European Contract Law) — «загальному ядру Європейського контрактного права» [27, с. 109], які були створені за результатами майже 20-річної роботи академічних юристів у 1995—2002 рр.

Цей документ установлює загальні правила тлумачення, які прямо виключають догмати теорії літералізму й у статті 5:101 приписують наступне:

1. Договір має тлумачитися відповідно до загальної волі сторін, навіть у тому разі, якщо вона не збігається з буквальним значенням слів і висловів, що містяться в договорі .

2. Якщо встановлено, що сторона договору вклала в нього конкретний зміст, а інша сторона в момент укладення договору не могла не знати про це, то договір тлумачиться відповідно до волі першої сторони.

3. Якщо воля сторін не може бути установлена згаданими раніше способами, то договір тлумачиться згідно зі змістом, який би мали інші розумно діючі особи за аналогічних обставин [28].

Подальше зближення контрактного права країн — членів ЄС здійснюватиметься за допомогою так званої «Загальної системи координат» (англ. Common Frame of Reference [CFR]), документа, у якому будуть міститися норми щодо укладання, дії, виконання та інтерпретації контракту. В основу цієї системи покладено «Проект загальної системи координат» (англ. «Draft Common Frame of Reference (DCFR)»), до створення якого було залучено групу фон Бара (англ. Study Group on a European Civil Code) й дослідну групу з приватного права (англ. Research Group on EC Private Law [Acquis Group]) [29].

У книзі другій (ст. 8:101) цього акта викладені загальні правила тлумачення контрактів, які принципово не відрізняються від правил, передбачених у ст. 5:101 Принципів Європейського контрактного права. Зокрема, пункт перший цієї статті практично відтворює суб'єктивістську максиму інтерпретації: «договір повинен тлумачитися відповідно до загального наміру сторін, навіть якщо він відрізняється від буквального змісту слів» [29, с. 216].

До речі, такий підхід, що заперечує інтерпретаційний літералізм і закріплює настанови об'єктивізму та суб'єктивізму в процесі тлумачення правочинів, був реалізований не тільки в законодавстві майже всіх європейських країн та праві ЄС, а й в універсальних міжнародних конвенціях, зокрема чинних для України. Приміром, у ст. 8 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року, яка набула чинності для України 1 лютого 1991 року, прямо передбачено, що інтерпретаційна діяльність має будуватися на основі не буквального тлумачення юридичних фактів, а на основі здорового глузду як критерію добросовісності. Так, серед усіх критеріїв інтерпретації будь-яких заяв і поведінки певної сторони на перше місце ставиться її намір, який відомий іншій розумній стороні. А якщо про такий намір ця сторона не знала і не могла знати, то тлумачення заяв і поведінки здійснюється згідно з тим ро-

зумінням, яке мала б розумна особа, котра виступає в тій самій якості, що й інша сторона за аналогічних обставин [30].

З огляду на те, що (а) вимога адаптації законодавства України до законодавства ЄС закріплена на рівні відповідної Загальнодержавної програми [31], (б) чинні міжнародні договори є не тільки частиною цивільного законодавства України, а і у випадку невідповідності їх норм нормам певних актів цивільного законодавства мають над ними перевагу (ст. 10 ЦКУ), а також, враховуючи, що в статті 213 ЦК України наведений прямо протилежний порядок тлумачення змісту правочину, ніж це встановлено в праві ЄС і міжнародному праві, пропонується викласти частину третю цієї статті в наступній редакції: *3. Зміст правочину тлумачиться згідно з наміром сторін, відповідно до того розуміння, яке мала б розумна особа, котра виступає в тій самій якості, що й інша сторона за аналогічних обставин. При встановленні наміру сторін також беруться до уваги весь зміст правочину, однакове для всього змісту правочину значення слів і понять, загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів, а також дії сторін під час підготовки та укладення правочину.*

Вбачається, що така редакція надала б перевагу критеріям об'єктивізму та суб'єктивізму над критеріями буквального тлумачення. Як свідчить історія європейського приватного права, саме буквальне тлумачення закону і факту часто виступало знаряддям для зловживання правом.

Аргументація на користь буквального тлумачення правочинів через посилення на практику судів загального права не витримує критики. Ми не маємо про запас окремого Права Справедливості для особливо складних казусів — в Україні всі галузі права та правові інститути, усі форми юрисдикції повинні бути справедливими. Саме тому українські судді приречені при тлумаченні правочинів керуватися не доктриною літералізму, а постійно шукати компроміс між теоріями об'єктивізму й суб'єктивізму, керуючись послуговуючись критеріями здорового глузду. Однак це стане можливим лише з удосконаленням чинного законодавства, зокрема, внесенням відповідних змін до ст. 213 Цивільного кодексу України, як це пропонується у даній публікації.

Література

1. Коханюк Т. С. Зміст поняття «тлумачення» у співвідношенні з іншими подібними поняттями [Електронний ресурс] / Т. С. Коханюк // Ра-

дник. Український юридичний портал). — Режим доступу : <http://radnuk.info/statti/249-tioriuu-gov/15190---lr-----.html>.

2. *Степанюк Н. В.* Толкование гражданско-правового договора : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Наталья Вацлавовна Степанюк. — М., 2008. — 213 с.

3. *Карабань В. Я.* Тлумачення актів цивільного законодавства України : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Володимир Якович Карабань; Одеська національна юридична академія. — О., 2007. — 193 с.

4. *Юдін З. М.* Тлумачення договору: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. 12.00.01 / Зореслав Михайлович Юдін; Одес. нац. юрид. акад. — О., 2004. — 20 с.

5. *Юдін З. М.* Загальна теорія інтерпретації договору : монографія / Зореслав Михайлович Юдін. — О. : Фенікс, 2008. — 156 с.

6. *Гарсія Гарридо М. Х.* Римское частное право: казусы, иски, институты / Мануель Гарридо : пер. с испанского; отв. ред. Л. Л. Кофанов. — М. : Статут, 2005. — 812 с.

7. *Дигесты Юстиниана* : [в 7 т.] / Перевод с латинского; Отв. ред. Л. Л. Кофанов. — М. : Статут. — Т. II. — 2002. — 622 с.

8. *Бартошек М.* Римское право: Понятия, термины, определения / Милан Бартошек : спец. науч. ред., авт. предисл. и комментария З. М. Черниловский; сверка лат. текста Н. А. Федорова; пер. с чеш. Ю. В. Преснякова. — М. : Юрид. лит., 1989. — 448 с.

9. *Дигесты Юстиниана* : [в 7 т.] / Перевод с латинского; Отв. ред. Л. Л. Кофанов. — М. : Статут. — Т. III. — 2003. — 780 с.

10. *Дигесты Юстиниана* : [в 7 т.] / Перевод с латинского; Отв. ред. Л. Л. Кофанов. — М. : Статут. — Т. VII (2). — 2005. — 564 с.

11. *Burton, Steven J.* Elements of contract interpretation / Steven J. Burton. — Oxford University Press, — 2009. — 248 p.

12. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року N 435-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, — № 40—44, — Ст. 356.

13. Гражданский кодекс. Модель. Рекомендательный законодательный акт Содружества Независимых Государств. Часть первая (Принят в г. Санкт-Петербурге 29.10.1994 на 5-ом Пленарном заседании Межпарламентской ассамблеи государств-участников СНГ), по состоянию на 23 января 2008 года [Электронный ресурс] // Семерка. Российский правовой портал. — Режим доступу : <http://www.law7.ru/legal2/se2/pravo2314/page19.htm>.

14. Гражданский кодекс Республики Молдова Nr. 1107 от 06.06.2002 / Monitorul Oficial Nr. 082 статья № : 661 от 22.06.2002.

15. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) / Пер. с франц. В. Захватаев; Отв. ред. А. Довгерт. — К.: Истина, 2006. — 1008 с.

16. *Vettori G.* The interpretation of good faith and according to human rights, fundamental freedoms and constitutional laws in the Common Frame

of Reference (art. 1:102 DCFR) / Giuseppe Vettori. Persona e Mercato [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.personaemercato.it/editoriale/dcfrgoodfaith/>.

17. *Гайдулін О. О.* Європейське контрактне право (загальна частина) курс лекцій / Олександр Олександрович Гайдулін. — К. : КНЕУ, 2008. — 277 с.

18. Гражданское уложение Германии. = Deutsches Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz: вод. Закон к Гражд. Уложению; пер. с нем. / [В. Бергманн, введ., сост.]; научн. редакторы — А. Л. Маковский [и др.] — 2-е изд., доп. — М.: Волтерс Клувер, 2006. — 816 с.

19. *Зеккер Ф. Ю.* Общие основы частного права / Франц Юрген Зеккер [Пер. с нем.] // Проблемы гражданского и предпринимательского права Германии. — М.: БЕК, 2001. — 336 с.

20. *Шепенко Р. А.* Понятие «двуязычное законодательство»: юридическое толкование в Гонконге / Роман Алексеевич Шепенко // Современное право. — 2002. — № 10. — С. 42—48.

21. *Эрделевский А.* Толкование договора / Александр Маркович Эрделевский // Российская юстиция. — 1999. — № 4. [Электронный ресурс] // Юридическая библиотека. ЮРИСТЛИБ. — Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_1426.html.

22. Коммерческое право зарубежных стран: Учеб. пособие / А. Ю. Бушев, О. А. Макарова, В. Ф. Попондопуло. Под общ. ред. В. Ф. Попондопуло. — СПб.: Питер, 2003. — 288 с.

23. *Кострова М.* Грамматическое или языковое толкование уголовного закона? / М. Б. Кострова // Законность. — 2002. — № 3. — С. 38—42.

24. Гражданское и торговое право зарубежных государств: Учебник / Отв. ред. Е. А. Васильев, А. С. Комаров. — 4-е изд., перераб. и доп.: В 2 т. — М.: Междунар. отношения, 2004. — Т. 1. — 560 с.

25. *Шепенко Р. А.* Понятие «двуязычное законодательство»: юридическое толкование в Гонконге / Р. А. Шепенко // Современное право. — 2001. — N 10. — С. 42—48.

26. *Thomas Reid.* An inquiry into the human mind: on the principles of common sense Printed for Bell & Bradfute, and W. Creech, and for T. Cadell jun. and W. Davies, London; by A. Neill, 1801—478 pp. // Google Book Search [Electronic resource]. — Mode of access : <http://books.google.com/books?id=n38NAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>.

27. *Castronovo C.* Contract and the Idea of Codification in the Principles of European Contract Law / Carlo Castronovo. // Festschrift til Ole Lando. — Copenhagen, 1997, — P. 109—124.

28. The Principles of European Contract Law. Parts I, II and III / Prepared by the Commission on European Contract Law [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>.

29. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition + GRATIS Outline Edition /

Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law (Acquis Group) (Author), edited by: Christian Von Bar, Eric Clive, Hans Schulte-Nolke. — Sellier European Law Publishers, 2009 — 648 pp.

30. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. [Електронний ресурс] — режим доступу до документа http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_118&c=1#Card

31. Закон України від 18 березня 2004 р. «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» / Відомості Верховної Ради України від 16.07.2004. — 2004. — № 29. — Ст. 367.

Стаття надійшла до друку 26 листопада 2011 року.

УДК 349.6

В. С. Єршова, асистент кафедри
міжнародного та європейського права,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

У контексті євроінтеграційних процесів в Україні представлено оцінку адаптації українського законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища до правових норм і стандартів Європейського Союзу.

Ключові слова: Європейський Союз, адаптація, співробітництво, навколишнє природне середовище.

В контексте евроинтеграционных процессов в Украине в статье представлена оценка адаптации украинского законодательства в сфере охраны окружающей природной среды в соответствии с правовыми нормами и стандартами Европейского Союза.

Ключевые слова: Европейский Союз, адаптация, сотрудничество, окружающая природная среда

In the context of European integration processes in Ukraine the article presents evaluation of the adaptation of Ukrainian legislation in the sphere of environmental protection in accordance with the legal rules and standards of European Union.

Keywords: European Union, adaptation, cooperation, environment.